

»NA RUBOVIMA CRKVE I CIVILIZACIJE«

(Vjekoslav Bajsić, *Na rubovima Crkve i civilizacije*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 1972)

Ratko Perić

V. Bajsić, pročelnik Centra »Kršćanska sadašnjost«, profesor filozofije i dekan Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu, koji, već desetak godina, objavljuje svoje radove po katoličkim i nekatoličkim časopisima — javio se svojom knjigom-prvijencom. U toj izvršno opremljenoj kolekciji skupljen je dio njegovih članaka napisanih u raznim smotrama u razdoblju od 1964. do 1972. godine. Pokušati recenzirati ovu knjigu predstavlja doista nesvakidašnju muku, jer čovjek ne zna gdje bi zahvatio na nešto istakne: u prašumu misli ili u gnijezdo sustavnosti. Naime svaka rasprava, a i stranica, ima važnih odlomaka, pa neke spomenuti, a druge propustiti bilo bi nezgodno. Stoga bi bilo najpametnije reći: tolle, lege i vidjet ćeš! No evo i nekoliko dojмова pod kojima čitatelj ostane kad pročita ovu knjigu.

Svojom hladnokrvnom, naizgled kabinetskom, ali u biti životnom zainteresiranosti i angažiranosti pisac se, nižući misli i retke, sučeljuje s mnoštvom aktualnih problema koji se ne očituju samo na rubovima Crkve i civilizacije već se približuju i njihovom središtu. Pitanja kao što su Koncil i kulturne vrednote, evolucija, hominizacija, obitelj kao zajednica, autentičnost čovjeka i kršćanina, dijalog vjernika i nevjernika, itd. ne dodiruju se samo rubno, već često svojim dobrim dijelom prelaze na »drugo polje« i poklapaju se, gledano i crkveno i civilizacijski. Crkva se naime, u smislu Božjega naroda, može shvaćati, barem implicitno ili anonimno, ne samo kao organizacija, odnosno organizam, specijalno pozvanih na spasenje, već donekle i kao čitav svijet. Krist je došao na svijet radi svih ljudi i svi su ljudi objektivno otkupljeni. Ovom zbirkom svojih studija autor se predstavlja kao razmišljač nad suvremenom situacijom, a u isto doba i kao djelatnik u mnogim zbivanjima koja prikazuje. Raščišćujući zatrte putove i restaurirajući naše koji put ovlažene slike za koje nudi svoju boju da bi i dalje mogle opstojati, Bajsić se pokazuje kao trijezni prosuditelj u prvome redu onih kretanja i napora koji nastaju, rastu ili se prigušuju u ovim našim stranama, svjestan da kritika nije trikologija već »stav poniznosti i hrabrosti prema stvarnosti« (18).

Teme su u knjizi poredane nekim redom. Najprije se ispituje odnos između tardicije i sadašnjosti (7—18), zatim se, u metafori prašume i gnijezda, koja se aplicira na mnoge strukture u životu, raščlanjuje problem otvorenosti ili zatvorenosti čovjeka, svijesti i svijeta (19—44). U raspravi *Ideološki elementi znanstvenog mišljenja* (45—61) autor obrađuje tri takva osnova: ustrojstvo spoznajnog procesa, specifičnost metode i dvoznačnost nazivlja. Iza toga slijede razmišljanja o vjerodostojnosti čovjeka i kršćanina u svijetu (63—77). Polazeći od koncilskog teksta i preporuke, Bajsić u studiji o sv. Tomi Akvincu ističe njegovu aktualnost i primjernost u sustavu teologije i u kompoziciji teoloških dostignuća sa znanstvenim podacima (79—101). Nakon što je postavio filozofiju kao mjesto okupljanja (103—119), i sam autor, S. Thomae Aquinatis vestigia premdo, pokušava rješavati neka granična pitanja vjere i znanosti, raspravljajući o problemu hominizacije i evolucije (121—151). Ostali dio knjige posvećen je sferi svećeništva (169—229), obitelji (231—245) i dijalogu između kršćana i marksista pod ovim našim nebosklonom (247—338). Knjiga završava razmatranjem o biti i novosti kršćnina (339—357).

Ove proumljene i zaokružene studije i meditativne eseje nad stvarnošću, izazvane često potrebom trenutka, teško je i rasporediti u potpunoj suvislosti i povezanosti. Prije bi se reklo da svaki članak za sebe predstavlja određeni mozaik više nego cijela knjiga, a svi skupa tvore dio tematike izrasle na polju Crkve i civilizacije. Mislim da bi se moglo reći da svaka rasprava vrijedi kao neki most, izgrađen od mislilačkih i evandeoskih opruga i stupova, koji povezuje kršćanstvo i civilizaciju, Crkvu i svijet, Božjega sina i čovjeka.

U nemogućnosti da se svaki naslov zahvati pojedinačno, najradije bih se ograničio na nekoliko točaka koje, inače najčešće stopljene, izbijaju na većini stranica ove knjige. U djelu *Na rubovima Crkve i civilizacije* udaren je četverstruki biljeg samog pisca (neka mi iznimno bude dopušteno upotrijebiti ove »etikete«): čovjeka, kršćanina, svećenika i filozofa.

Bajsić je u svakom svom članku (i retku!) bitno usmjeren na Čovjeka. Možda je rijetko koja knjiga u nas ovako sustavno i razumski obrazložila, jasno naglesila i uvjerljivo iznijela tu našu značajnu, ali često zanemarenu činjenicu: humanizaciju čovjeka. Mnogi koji se zauzimaju za ljudsko biće, bilo pod humanističkom ili kojom drugom firmom — koliko li mu se puta obraćaju više s ciljem da od njega isklešu: mehaničara, ateista, sjemeništara, partijca, pisca i sl. negoli čovjeka! Kao da za svatko gleda kroz svoje cehovske naočale. Ljudi ideološki (zatvoreno) obojeni zanimaju se, čini se, za ljudsko stvorenje isključivo kao za objekt u koji će »upumpati« svoje ideološko gorivo, na koje će prilijepiti svoju naljepnicu i koje će u konačnici opredmetiti svojim manipulatorskim potezima. Svatko se mora namještati i okretati kako bi ga njegovi ideolozi mogli bez smetnje i pogreške brijati svojom ideološkom britvom. I nije li miran dok mu se brije brada, u opasnosti je da mu ode i glava! U ovoj knjizi govor je o čovjeku kao konkretnosti, o biću sa svom svojom moralnom slobodom i svojim »kovrčastim« životnim problemima.

Zbog svoje slobode, svoje osobe, svoje duše koju Bog stvara pojedinačno, »sve ručni rad, a ne serijska proizvodnja« (243), čovjek je nešto što zavrjeđuje potpuno poštovanje bez obzira kako je subjektivno raspoložen prema drugima. Razumljivo je da ta moralna sloboda i savjest nisu dane kao puno ostvarenje već nešto što treba formirati tijekom života. Međutim, ta moralna kvaliteta i činjenica da su ljudi po sebi »jednaki i pred Bogom i pred Marksom jer su u biti neusporedivi« (69) ne dopušta nijednom nositelju vlasti da pretvara ljude u razlomke (63—77): nekoliko ih u brojniku, a ostali milijuni u nazivniku. S tom slobodom čovjek stoji i pada. Ona također omogućuje, uvjetuje i iziskuje potrebu razgovara između pripadnika različitih vjera i mišljenja (dijalog i jest moguć između raznomišljenika). Dijalog se prema tome bitno tiče čovjekove biti (247—258, 265—272). S druge strane, ljudski se problemi rješavaju u društvu, ne knjiški, teoretski, ili njihovim njezanjem, već prihvaćanjem čovjeka u njegovoj cjelovitosti i autentičnosti. To će reći: prihvatiti drugoga kakav jest, štoviše, preuzeti njegov teret na svoja leđa (68—69).

U smjeru te kazaljke humaniteta vrhunsko mjesto zauzima autentični kršćanin, t.j. čovjek koji je u Kristu primio moć i mogućnost da postane sin Božji, stvorenje koje imitira Boga koji daje da njegovo sunce grije i nad dobrima i nad zlima, i da njegova kiša pada i nad pravednima i nepravednima. Vjeredostojan kršćanin ne žali svoga truda, ni znanja, ni vremena da se preda drugima u služnje. Na prigovor da ćemo onda mi kršćani biti izrabljeni budemo li činili tako, iz Bajsićeve egzegze evanđeoskog teksta (Mt 5, 43—48) proizlazi zaključak: pa mi kršćani, ako ima u nama išta božanskoga, upravo smo radi toga ovdje da nas drugi iskorišćuje, a da ipak nikada ne budemo eksploatirani. Tu smo da bezuvjetno ljubimo, da radimo ne očekujući ni pohvalu ni nagradu. Djelovanje iz čiste ljubavi, iz apsolutne dobrote, davanje koje ničim nije uvjetovano osim vlastitim bogatstvom i plemenitošću božanskoga je podrijetla. »Dajemo jer smo bogati (Bog-bogat), jer imamo, jer možemo dati« (354). Takav bogoliki kršćanin nije večernji, umorni i skršeni, već onaj jutarnji, radni i perspektivni. Daje jer je već primio. To je pojam kršćanske dobrostivosti, caritatis, odnosno metanoja kršćanskog djelovanja (339—357). U tome je bitna novost Evanđelja i kršćanstva uopće.

U člancima posvećenim sjemeništarcima i bogoslovima (217—231) uvjerljivo se obrazlaže pojam »svijeta«: ne radi se o tome da se bježi iz njega, već da se uđe u svijet, da se upoznaju njegove strukture, umori i more. Crkva je tu da donosi spasenje svijetu, a ne da ga izbjegava. U tom smislu posebno je potrebno u svećeničkim pripravnicima buditi brigu za drugoga, jer oni su pozvani da budu *constituti pro hominibus*, da izgrađuju Crkvu Božju. Kroz to se očituje i vlastita izgradnja. U taj okvir odgoja ulazi i poslušnost (207—216). Ne bilo kakva poslušnost, a najmanje ona slijepa iz koje se rađaju slijepci,

već posluš kojemu je temelj Bog, a cilj zajedničko dobro. Poglavar se ne bi smio ponašati prema svojim poslušnicima kao »da je Bog otišao na dopust a on da je mali Bog« (211); on mora znati zašto zapovijeda ili zabranjuje, ne natjeran svojim hirovima u umnažanju zakončica i pravila koja mogu olako poprimiti značajku besmisla. »Umnožavati besmisao, pa i iz tobožnje pobožnosti, također je grijeh, premda se to rijetko ispovijeda« (220).

Svećenička kriza izbila je na više vrata (179—191). U prvom redu kriza kompetencije, to jest činjenica da mnogi nisu često kompetentni ne samo u određenim kulturnim djelokruzima u kojima bi inače morali pokazati svoju upućenost, već koji put ni u onim striktno teološkim temama. U raspravi o teološkoj izobrazbi autor nudi neke konkretne smjernice (169—178). Vrlo je značajna kriza podjele rada: katkad se ne gleda na sposobnost i stručnost, pa ni na stvarne potrebe, već se, recimo, u školi podijele predmeti po kocki, a ponegdje na »župama ljudi čuvaju mrtvu stražu za kojih stotinjak klijenata pogrebnog društva dok su nam gradovi nabujali s predimenzioniranim župama« (189). Ovi i drugi jednako akutni problemi opširnije se obrađuju u članku *Ministerijalno svećeništvo: geneza krize i znakovi obnove* (193—206). U vezi sa svećeničkim celibatom vrijedno bi bilo istaknuti ovaj autorov odlomak: »Ako je celibat beženstvo radi kraljevstva Božjega, onda bi nam taj motiv u svojoj konkretnosti, a ne samo kao intelektualni postulat — jedini bio u stanju da konkretni celibat i stvarno opravda, tj. omogući čovjeku da *radosna srca*, nepodijeljeno i bez potajna žaljenja prihvati to slobodno stanje radi kraljevstva Božjega«. A svatko za to zainteresiran trebao bi osobno odgovoriti na ovo dilematično pitanje: »Što je zapravo danas kraljevstvo Božje u srcima kršćana? Je li to doista biser i blago u njivi za koje se *radosna srca* prodaje sve što se posjeduje? Ili se živi iz nekih navika, kompleksa i silom prilika?« (241).

Stručnih filozofskih studija ima više. Međutim, u njima pisac nikada ne nastoji »biskati šavove« filozofskih tema bez stvarne podloge i praktične primjene. Ne spekulira da bi time zadovoljio svoju intelektualnu svrbež. U članku *Ideološki elementi znanstvenog mišljenja* i u prikazbi Novakovićeve knjige *Problem metafizike u savremenoj analitičkoj filozofiji* (325—338) ima nešto više umne akrobatike nego inače, ali i to zbog samih čvornovitih predmeta. Autor u okviru pojedinih rasprava spominje i uklapa neke znakove našega vremena bez kojih je, razumljivo, nemoguće tretirati i razumjeti današnju problematiku. Navodi proces urbanizacije (79), industrijske revolucije (52, 157), a najviše se zaustavlja na (na žalost modnom znaku vremena) dijalogu, za koji se Bajsic upravo svim silama zalaže da ne postane izraz mode. Ali, kao što svaka stvar može doživjeti svoju inflaciju, tako je i ova riječ u našem modernom rječniku, probušena dijalektičkim šilom, splasnula prije »vakta«, iako i nadalje ostaje istina da je dijalog »najaktivnija točka povijesne dijalektike svijesti« (275).

Ova knjiga krije u sebi jednu pozitivnu opasnost: da se ljudi ne počnu hvatati na njezine poslovice, misli i fraze (u dobrom smislu) i da sve ostane na tome. Evo, na pr. nekoliko takvih aforizama: »Nije, naime, nikako samo po sebi razumljivo da bi evanđelje trebalo biti neproblematičan posjed kao napamet naučena pjesmica« (64). »Vjera ozradvlja čovjeka a ne stavlja ga u komplekse« (75). »Krist je pobijedio svijet; mi bismo dakle trebali biti u napadu, a ne u obrani« (224). Mi smo društvu »često zanimljivi samo kao uloga« (69). »Čovjek bi trebao biti vrijedan zato što je čovjek a ne zato što je istomišljenik« (61). Dijalog se ne sastoji u tome da »dokažemo drugome da je 'budala' (što po sebi može bit od javne koristi) (248), već je dijalog »razgovor čovjeka s čovjekom o bitnim interesima čovjeka radi čovjeka samoga« (248, 270). »Razgovor nije moguć između ljudi koji su etikete ili druge smatraju etiketama« (279). »Direktnim zahvatom protiv religije postaje se, istina, ateistom, no nipošto nije sigurno da se postaje boljim čovjekom« (291). I tako dalje. Značajna je replika prof. Bošnjaku na njegovo emotivno podbadaanje i spočitavanje kršćanstvu njegovih propusta i pogrešaka. Bošnjak piše (Naše teme, 6, 1967, str. 958) da je povijest kršćanske Crkve bila krvava i zaključuje: »Stoga ni ideje koje su bile osnova tog kretanja nisu mogle biti drugačije«. Na to Bajsic: »No prije nego podijelimo karte moramo gledati da su sve okrenute na istu stranu. Da

li se može reći da povijest ateizma nije krvava? Kako je bilo moguće da se u krilu marksizma već u početku njegove povijesti ostvario fenomen staljinizma? Smijemo li i tu paušalno osuditi ideju?» (284). — Autor je u dokazivanju logičan, u polemiziranju stalnožen; razumski uvjerava, psihološki oduševljava.

Vjerojatno bi kakvu jezikoljupcu-tražidlaci zapela za oko poneka riječ koja bi se mogla i drukčije reći, na pr. *uključna vjera* (253). Kako je suprotno? Možda bi se »implicitan« mogao adekvatnije prevesti s »nerazgovijetan«. Ili, *sredovječan* (46, 49, 159) upotrebljava se u smislu srednjeg vijeka, iako bi taj pojam bolje pristajao osobi 40-ih ili 50-ih godina, a pridjev od s. v. srednjovjekovni. No to su u ovoj knjizi s biser-mislama i dojmivim slikama neznatne sitnice, više na račun lektora negoli autora.

Glavna karakteristika ove knjige jest u tome što prof. Bajsić ne prosipa ideje napabirčene iz drugih knjiga, glava i zemalja, već njegovi članci izvire iz zauzetog vlastitog razmišljanja o stvarnosti u kojoj je smješten. Tomu je dokaz i onih pet šestina knjige napisane bez navoda i oslonca.

Bajsić ima sposobnosti i snage, vremena i volje da nađe koji »suhi kamen u koritu vremena« (65) da se na nj opre, zamisli se i upita ljudski, kršćanski i filozofski: o čovjeku, o Crkvi, o svijetu, o dijalogu. Stoga sa svake stranice ove studiozne zbirke izbija poruka njezinu čitatelju: misli svojom glavom!

PRVI PRIRUČNIK KANONSKOG PRAVA NA HRVATSKOM JEZIKU

(Dr Stjepan Vučemilo O. F. M., Anđeo Dalla Costa i njegov »Zakon czarkovni«, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1972)

Ivan Ostojić

Pred sobom imamo savjesno i vrlo opsežno izradenu studiju o jednom našem zaboravljenom piscu i njegovu djelu. To je rasprava dra Stjepana Vučemila o splitskom kanoniku Anđelu Dalla Costa i njegovu djelu *Zakon czarkovni*, koje je u dva sveska tiskano u Mlecima 1778. godine.

U uvodu te rasprave autor dokumentirano prikazuje društvene i, osobito, književne prilike u Dalmaciji pod mletačkom upravom s posebnim osvrtom na crkveno-školske prilike u splitskoj nadbiskupiji u XVIII stoljeću. U uvodu je, uglavnom po arhivskim podacima, obradio i dosada nepoznati život Dalla Coste.

Glavnina ove studije obuhvaća obradu ili, kako to dr Vučemilo nazivlje, *prouku* spomenutoga Dalla Costina djela. Tu je obradu podijelio u četiri poglavlja. U prvom poglavlju autor daje detaljni opis i kratak sadržaj toga prvog potpunog crkveno-pravnog priručnika na hrvatskom jeziku. U drugom prikazuje jezičnu stranu Dalla Costine knjige i pri tom utvrđuje neujednačeno pismo i pravopis kao i upotrebu čakavsko-štokavskog narječja s gramatičkim i jezičnim osobitostima. Posebno se osvrće na dosta jasni stil i bogatu pravnu hrvatsku terminologiju. Budući da je ona dobrim dijelom originalna, ističe njezine prednosti i nedostatke. Svakako, u toj terminologiji ima stručnih izraza, koji bi se, umjesto ponekada čudnih stranih kovanica, i danas mogli preuzeti. U trećem poglavlju autor ispituje materijalne i formalne izvore, isto tako broje crkvenopravne i ostale pisce, kojima se Dalla Costa služio i pod uplivom kojih je pisao. U četvrtom, napokon, iznosi povod i svrhu *Zakona czarkovnoga* kao i znanstvenu vrijednost toga kanonskog enhiridija.

Povod je Dalla Costinom pothvatu dao otvor glagoljaškoga sjemeništa, što ga je splitski nadbiskup Pacifik Bizza 1750. godine osnovao u Priku kod Omiša,